

**Pera Palasta Gece Yarısı, Modern İstanbul'un Doğuşu
(Midnight at the Pera Palace, the Birth of Modern
İstanbul), Charles King, Çev. Ayşen Anadol, Kitap Yayınevi,
İstanbul, Ocak 2016, ISBN: 9786051051482.**

Charles King tarafından kaleme alınan “Midnight At The Pera Palace, The Birth Of Modern İstanbul” adlı eser, Ayşen Anadol tarafından Türkçeye çevrilmiş ve “Pera Palas'ta Gece Yarısı, Modern İstanbul'un Doğuşu” adıyla 2016 yılında Kitap Yayınevi tarafından neşredilmiştir. Charles King, günümüzde kariyerine Georgetown Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler Profesörü olarak devam etmektedir. Kitap önsöz, özdeyiş ve sondeyiş dışındaki 17 kısa bölümden oluşmaktadır. Pera Palas Otel ve çevresindeki önemli mekanların gösterildiği bir Beyoğlu haritası, önsözün hemen öncesindeki sayfaya eklenmiştir. Kitabın bölüm girişlerinde de benzer bir yöntem benimsenerek dönemi simgeleyen tarihi fotoğraflara yer verilmiştir. Balkan Savaşları'ndan sonra İstanbul'a göç eden bir gazeteci olan Selahattin Giz'in ve Pera Palas Otel'inin fotoğraf arşivinden faydalanılmıştır. Bu sayede okuyucunun dönemin atmosferini zihninde tahayyül edebilmesi kolaylaştırılmıştır. Özellikle kitabın kapak fotoğrafı, yaşadığı hızlı değişime ayak uydurmaya çalışan İstanbul'un aynadaki bir yansıması niteliğindedir. Ayrıca yazar, İstanbul'u tanıtan ayrıntılı bir rehber kitabını inceleyerek haftalarca İstanbul sokaklarında gezmiş, kendi deyimiyle “bir zaman makinesinin içerisinde” seyahat etmiştir. Tarihçinin sadece çalışacağı alanla ilgili literatür taraması ve okumalar yapmasını yeterli görmemiş olmalı ki, disiplinler arası bir strateji izleyerek kent sosyolojisinden de faydalanmayı ihmal etmemiştir.

Pera Palas Otel, Orient Express (Şark Ekspresi) ile o dönemlerde henüz yeni moda olan yataklı, canlı müzikli ve yemekli lüks vagonlarla Avrupa'nın en batısından en doğusuna rahatça seyahat eden yolcuların, başkentte de bu konforu sürdürebilmeleri amacıyla 1892 yılında inşa edilmiştir. Ancak otel zamanla şehir dışından gelen ziyaretçilerin de uğrak yeri haline gelmiştir. Yakınında Britanya, Rusya ve Almanya gibi büyük devletlerin elçiliklerinin bulunması, oteli birçok diplomat için çekici hale getirmiştir. Sıcak su, banyo, elektrik, kalorifer, asansör gibi modern hizmetleri, mermer cephesi ve güzel manzarasıyla Pera Palas'ın, “Şark'a giden yolda Garb'ın son fısıltısı” olması amaçlanmıştır.

İmparatorluk başkenti 1. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte, insanların hüznün verdiği duygusal yıkımı bastırmak için kendini eğlenceye verdiği ve sokaklarından caz müziğin yükseldiği yeni bir İstanbul'a dönüşmüştür. İstanbul, dünyanın batılı tarzda düzenlenmesinin en önemli deneyi, Pera Palas ve çevresi de bu dönüşümün laboratuvarı haline gelmiştir. Yazar bu değişimin, henüz çiçeği burnunda olan Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus devlet vizyonuna uygun olduğunu

vurgulamıştır. İstanbul'un ruhunu kaybettiği söylemi, aslında şehrin değişen etnik ve toplumsal çehresine bir gönderme niteliğindedir. Bu sayede yazar, eskinin ve yeninin iç içe geçmişliğine şahit olan İstanbul'un değişimini okuyucuya hissettirmeye çalışmıştır.

1923 yılını milat kabul eden Modern Türk Tarih Yazımını eleştiren yazar, sağlanmaya çalışılan değişimin toplumsal yaşamda daha yavaş ilerlediğine dikkat çekmiştir. Tarih yazımında geçmişin tescillendiğine dair oluşan yanılgının, ülkelerin en sık yaptığı hatalardan biri olduğuna dikkat çeken yazar, güçlülerin eleştirilmesi, zayıfların ise daha çok anlaşılmaya ihtiyacı olduğu varsayımından hareketle, daha çok azınlıklar, muhafazakârlar ve kadınlar gibi karanlıkta kalmış ve ötekileştirilmiş kesimlerin hayatlarını ele almıştır. Bu sayede toplumsal tarih yazımını güçlendirmeye çalışmıştır. Bu nedenle yazar, yolları Pera Palas Oteli ve imparatorluk başkenti İstanbul'a düşmüş farklı kesimlere mensup insanları merkeze alan bir bakış açısıyla, dönemin tarihi olaylarını yorumlamaya çalışmıştır. Yazar, buna girişmeden önce İstanbul'a ilk yerleşen kolonyal topluluklardan Osmanlı'ya kadar şehrin tarihi gelişiminden ve stratejik önemine değinmiştir. Ayrıca Charles White'ın Osmanlı'nın 19. Yüzyılı ile ilgili gözlemlerine yer vermesi, şehrin yabancıların gözünden nasıl görüldüğüyle ilgili ip uçları sunmuştur. Daha sonra 2. Abdülhamid döneminden, 1. Dünya Savaşı'ndan sonraki mütareke dönemine kadar imparatorluğun genel durumu ile iç ve dış meseleleriyle ilgili ön bilgiler verilmiştir. Bu doğrultuda yazarın, her kesimden okuyucuya hitap etme iddiasında kısmen başarılı olduğu söylenebilir.

Yazar, Fransız modeli örnek alınarak uygulanan modernleşme atılımlarına dikkat çekerek yapılan devrimlere kronolojik bir sırayla kısaca değinmiştir. Toplumsal haklarına kavuşan kadınlara, artık gece saatlerinde özellikle Pera Palas ve çevresinde daha sık rastlanmaya başlanmıştır. Ancak Pera Palas ve çevresindeki bu modernleşme hareketi, sadece üst tabakaya mensup elit bir zümre tarafından sürdürülebilmiştir. Kitapta göze çarpan en önemli eksiklik, bu modernleşmenin halkın alt kesimlerinden gelen insanlara ne ölçüde ulaştığı sorunsalıdır. Yazar bu konuyla ilgili istatistiklere çok fazla yer vermemiştir.

Başkent İstanbul, yıllar boyunca çeşitli din ve milletten insanın katıldığı büyük göç dalgalarına maruz kalmış ve bunların izlerini taşımaya devam etmiştir. Günümüzde hala İstanbul'daki bazı binalarda Rum mimarların adlarına, Selanik'te ise bir Türk mimarın yaptığı caminin yıkık duvarlarına rastlanması, İstanbul'un kozmopolit yapısını hatırlatan örneklerden sadece bir tanesidir. Yazar İstanbul'un mülteciler başkentine dönüşme sürecini ise büyük bir titizlikle ele almıştır. Mütareke döneminde siyasi ve toplumsal buhranlarla boğuşan başkente Balkanlardan göç eden Müslümanların, Doğu'dan gelen Ermenilerin, Rus iç savaşından kaçan Beyaz Rusların, Hitler zulmünden kaçan Yahudilerin yaşamlarının İstanbul'daki kesişme öykülerini, etkileyici ve sürükleyici bir dille ele almıştır. Özellikle Rus mültecilerin İstanbul'un kültürünü derinden etkilediği iddiası birçok yönden eleştirilmeye muhtaç olsa da Rusların modern İstanbul'un

eğlence ve gece hayatının çehresinin mimarları oldukları su götürmez bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Ayrıca yazar, İstanbul'un ajanların ve istihbarat örgütlerinin Yakındoğu ve Güney Avrupa'daki üssü konumunda olduğunu da işaret etmiştir. Bir Ermeni'nin, Pera Palas'ta Azerbaycan elçisine suikast düzenlemesi, Lev Troçki'ye suikast planlarının yapıldığının bilinmesi bu iddiaları destekler niteliktedir.

Yazar Türk ve Rus devrimleri arasındaki benzerlikleri, Mustafa Kemal ve Lenin arasındaki farklılıkları ele alarak her iki devrimi de eleştirel bir süzgeçten geçirmiştir. Kemalist rejimin etkilerinin, Rusya'daki Bolşevik devriminden bile daha uzun sürdüğü iddiasında bulunmuştur. Bu iddia yazar tarafından sistemli bir biçimde temellendirilememiştir. Kitabın dörtte birini oluşturan Yahudi soykırımı ile ilgili olaylara çok fazla değinmiş olsa da Ermeni meselesine yüzeysel bir perspektifle yaklaştığından yazarın bu iddiayı destekleyecek argümanları yetersiz kalmıştır. Yazar Avrupa'daki Yahudi göçü konusunda Türk hükümetinin izlediği politikayı da eleştirmekten kaçınmamıştır. Yazarın bu meselede Türkiye'yi eleştirmesini yerinde bulmakla birlikte, yeni kurulan bir devletin uluslararası dengeleri de gözeterek hareket etmesi gerektiği gerçeğini göz ardı ettiğini düşünüyorum. Türk hükümeti, Yahudileri taşıyan gemilere serbest geçiş hakkı vermemesine rağmen, gayrimüslimlerin gemilere insani yardım ulaştırması, kampanyalar düzenlenmesini ve fon bulma çalışmalarını engellemeye çalışmaması ve binlerce Yahudi'nin hayatının kurtarılmasını sağlamış olması, göz ardı edilmemesi gereken hususlardır.

Kitabın bibliyografyası incelendiğinde, olayların analizlerinin dönemin yerli ve yabancı gazete ve dergilerine dayandığı anlaşılmaktadır. Bazı arşiv ve özel koleksiyonlara ulaşmayı başaran yazar, toplumsal tarihçiliğin nimetlerinden fazlasıyla istifade etmiştir. Yazarın bu çabası, iddialarını gerekçelendirirken kullandığı argümanların objektifliğini arttırmıştır. Kitabın sonuna dizin bölümünü eklemesi ise araştırmacılara büyük kolaylık sağlamıştır.

Yazarın kitabın önsözünde sıklıkla üzerinde durduğu, toplumun öteki kesimlerinin yaşam hikayelerine odaklanma iddiasında başarılı olduğu söylenebilir. Selanik göçmeni şair Nazım Hikmet, Milli Mücadele mitinglerinin kadın hareketi öncüsü Halide Edib, iç savaştan kaçan Beyaz Ruslar, son Osmanlı Padişahı 6. Mehmet'in İstanbul'dan ayrılmasından sonra işsiz kalan eski haremağaları, Milli Mücadele ateşini yakmadan önce Pera Palas'ta konaklayan Mustafa Kemal, Lenin'in ölümünden sonra Büyükada'ya sürgün edilen Lev Troçki, Amerika'daki ırkçılık salgınından kaçıp İstanbul'a cazı tanıtan sanatçı Frederick Bruce Thomas, Mustafa Kemal'in huzurunda şarkı söyleyen ilk kadın sanatçı Safiye Ayla, güzellik yarışmalarının büyük ecesi Keriman Halis, Osmanlı müziğini modern müzikle harmanlayan Selanik göçmeni Lale ve Nerkis kardeşler, uduyla çaldığı taksimleriyle kulakların pasını silen Ermeni Hrant Kenkulyan, Rebetikosuyla tanınan Yahudi Roza Eskenazi, Doğu Ekspresinde Cinayet adlı kitabını Pera Palas'ta yazdığı iddia edilen Agatha Christie, fotoğraflarıyla dönemin

ruhunu okuyucunun gözünde canlandıran gazeteci Selahattin Giz, bulduğu fonlarla Ayasofya'nın restore edilmesini sağlayan Thomas Whittemore, Pera Palas'taki telgraf odasından Yahudilerin yardım çağrılığını tüm dünyaya duyuran Hayim Barlas gibi, hayatlarının bir bölümü İstanbul'a dokunmuş tarihi karakterlerin yaşam öyküleri kitapta ustalıkla işlenmiştir. Yazar, İmparatorluktan Cumhuriyet'e geçiş sürecindeki sancılı değişim öyküsünü Pera Palas merkezli bir bakış açısıyla okuyucuya yansıtmaya çalışmıştır. Pera Palas'ta Gece Yarısı, Modern İstanbul'un Doğuşu adlı eser, dönemin İstanbul'unu anlamlandırabilmemize yardımcı olabilecek, akademik okumaların arasında kalan boşlukları doldurabilecek yetkinlikte sürükleyici bir eserdir.

Yusuf İnan,
Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi,
yusufinan@artuklu.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0002-2235-5086.